

Л.О. Максимова
Київський університет туризму, економіки і права
ст. викладач кафедри загально-юридичних
та кримінально правових дисциплін

СТРУКТУРА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Стаття розглядає теоретичні положення, які пов'язані з визначенням структури кримінального процесу, його завдань та мети, щоб особа яка вчинила злочин була притягнута до кримінальної відповідальності у міру своєї вини, а жодний невинуватий не був притягнутий або засуджений.

Ключові слова: *структура кримінального процесу, мета, завдання, кримінальна відповідальність.*

В статті розглядаються теоретичні положення побудови кримінального процесу. Розкриваються його завдання, мета, для встановлення матеріальної істини, винного лица, таким чином, щоб особа, що вчинила злочин, була притягнута до кримінальної відповідальності в міру своєї вини, а невинуватий не був притягнутий або засуджений.

Ключевые слова: *структура уголовного процесса, цель, задачи, уголовная ответственность.*

The article examines theoretical positions, what structures of criminal process, his tasks and aim related to determination, that person that committed crime was attracted to criminal responsibility as far as it guilt, and the not a single unguilty was attracted or convict.

Keywords: *structure of criminal process, aim, task, criminal responsibility.*

Актуальність статті полягає в тому, що новий кримінально процесуальний кодекс України (КПК) визначив нові положення кримінального провадження, судового розгляду кримінальних справ, його стадій та функціональної послідовності процесуального порядку здійснення правового статусу сторін, суб'єктів, учасників кримінального провадження.

Теорія кримінального судочинства, на підставі використання практики галузевих кримінально-правових наук, має своїм завданням забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, до кожного учасника кримінального процесу була застосована належна правова процедура закріплення та оцінки доказів.

Теоретичні положення структури кримінального процесу були предметом розгляду з боку низки вчених, а саме С.А. Альперта, Н.С. Алексєєва, С.І. Вікторського, В.Д. Даєва, Л.Д. Кокарева, В.А. Стремівського, С.В. Слінько, С.М. Стахівського, Н.С. Карпова, Л.Д. Удалової, О.Г. Янковської та ін. [1; 2; 3; 8; 11].

Аналіз наукових підходів процесуалісти визначали у наступних категоріях. По-перше, структура процесу побудована такими чином, що слідчий, прокурор, слідчий суддя повинні встановити істину по кримінальній справі таким чином, щоб вона була не тільки об'єктивною, але і матеріальною. По-друге, виходячи з ст. 2 КПК України слідчий суддя повинен вирішити питання правової суперечки, яка виникає між сторонами процесу з тим, щоб винна особа, яка вчинила злочин була притягнута до кримінальної відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованному процесуальному примусу і щоб до кожного була застосована належна процесуальна процедура проведення кримінального судочинства. По-третє, завдання та мета кримінального процесу полягає в забезпеченні розкриття злочину, реалізації потреби кримінальної відповідальності.

Аналіз літературних джерел, висловлювання вчених з теоретичних положень визначення та побудови кримінального процесу надає підстави звернутися на висловлювання Л.Е. Владимірова, який писав, "... кримінальне судочинство має дві мети: дослідження факту, що стався, і застосування визначеного в законі покарання. Друга мета робить дуже слабкий вплив на організацію процесу. Перша мета є той організуючий принцип, який робить корінний вплив не лише на судочинство, але і судоустрій. Друга мета визначає достовірність факту, що стався, констатується шляхом розслідування доказів, з метою відновлення суддею подію вчиненого злочину який сталася, в детальних ризах для правильного застосування кримінального закону." [4. с. 67-73]

М.М.Полянський розглядаючи структуру кримінальний процесу, на підставі аналізу висловлювань та побудови процесу у Російської імперії визначав, що структура процесу побудована та залежить від мети або його цілей та полягає в здійсненні кримінального права відповідно тих законів, які це право визначають.

Він зазначав, що "мета кримінального процесу полягає у встановленні для конкретного випадку існування (тобто чи існує) права держави на покарання і евентуальний (тобто якщо воно існує) тих меж, в

яких воно підлягає здійсненню" Свою думку він у подальшому розвив та надав подальше удосконалення таким чином, що визначення структури, завдання, мети кримінального процесу як констатації кримінального права, не дає приводу для припущення встановлення міри кримінального покарання. На перший план він висував визначення приватних інтересів, а на другий право держави [6. с. 48-54].

При цьому він погоджувався з висловленням М.С. Строговича відносно, що кримінальний процес служить забезпеченню приватних та суспільних інтересів від порушень закону.

Аналіз висловлення М.С. Строговича надає підстави для її розгляду. Його позиція є цікавою з наукового підходу з тих обставин, що він вказував на визначення структури процесу як процесуальний порядок діяльності судово – слідчих органів, виявлення соціально – небезпечних діянь і застосування відносно осіб, які вчинили злочин міри процесуального примусу та покарання, а відносно потерпілої особи встановлення міри соціального захисту. Цей порядок має бути доцільний, тобто максимально відповідати досягненню завдань та мети процесу, а саме виявленню і встановленню злочину, прийняттю міри його попередження та притягнення особи до кримінальної відповідальності. Розвиваючи свою думку відносно побудови кримінального процесу М.С. Строгович вказував, що процес – це сукупність правил, дотримання яких встановлює правильність вирішення матеріалів кримінальної справи. Головне в розумінні суті кримінального процесу – це питання про його мету. Радянський кримінальний процес, на його думку, є яскраво вираженим публічним процесом. З цього приводу він навів приклад. Він писав: "Чим же визначається той напрям, по якому рухається процесуальне відношення? Сказати, що воно визначається нормами процесу – нічого не сказати. Напрямок процесу визначається його метою, а метою процесу є розкриття матеріальної істини, тобто правильне по суті вирішення справи. Мета процесу – правильно дозволити справу, встановити факти злочину і дійсних злочинців, що дійсно мали місце. Ця мета може бути виражена терміном "матеріальна істина", тобто встановлення стану речей в тому вигляді, як воно мало місце насправді. Поняттям матеріальної істини цілком визначається мета кримінального процесу: для цієї мети кримінальний процес існує, його норми мають бути сформульовані так, щоб максимально гарантувати розкриття істини у кожній конкретній справі" [7. с. 144-154].

Ідея, яка була обґрунтована М.С. Строговичем, щодо безпосереднього встановлення об'єктивної істини, як мети процесу, а притягнення до кримінальної відповідальності винного, або його виправдування та реабілітації невинного – як завдання була сприйнята кримінально-процесуальним законодавством 1961 року і лягла в основу визначення та призначення публічного кримінального судочинства.

Але кримінальний процес у своєму генезису пройшов шлях та склав дві форми, сім'ї, яка визначається як англосаксонська та романо-германська. Перший тип має структурну побудову на підставі принципу змагальності, а другий публічності.

Аналіз даних типів процесу було надано з боку О.Г. Янковської, яка розкриваючи систему процесу вказувала на його змагальні положення [11].

Новий КПК України встановив змагальні положення побудови структури кримінального процесу.

Аналіз літературних джерел, висловлювання П.С. Элькінд, М.С. Полякова, В.Т. Томіна та ін. розкриває на побудову процесу за ознаками змагальності [12; 10].

П.С. Элькінд, піддавши детальному аналізу категорії "мети" і "завдання", кримінального процесу, дійшла висновку, що існує система цілей, які вона розподілила на перспективні, як найближчі, цілі процесу, які діють на стадії досудового розслідування, так на кінцеві, які встановлюють істину та вину особи, яка вчинила злочин. Вона відмічала, що "...на цілі, – ми посилаємося, як на правову норму, яка формулює завдання кримінального процесу [12. с. 78-84]".

Цікаву пропозицію висловив В.Т. Томин, який розмежував мету і завдання кримінального процесу, та встановив їх співвідношення даних понять один з одним і надав їм різну дефініцію. Він вважав, що "у всякій галузі людської діяльності мета первинна і немає ніяких підстав робити виключення для кримінально-процесуальної діяльності. Мета кримінального процесу – це мета провадження у кримінальній справі. Про завдання слід висловлюватися відносно кримінального судочинства, де суддя постановляє вирок та встановлює вину обвинуваченого.

Досягнення цілей кримінального процесу по переважній більшості справ забезпечує виконання завдань кримінального судочинства [9. с. 96-98].

Коментуючи завдання кримінального судочинства В.Т. Томин, М.П. Поляков, А.С. Александров пропонували розглядати в якості мети кримінального процесу швидке і повне розкриття злочинів, викриття винної особи і забезпечення правильного застосування закону в тим, щоб кожен той, що скоїв злочин був підданий справедливому покаранню та не один невинний не був притягнутий до кримінальної відповідальності і засуджений. Завдання кримінального процесу, він трактував, як їх вирішення при досягненні мети" [10. с. 68-73].

П.А. Лупинская, розкриваючи структуру процесу вказувала на призначення кримінального судочинства. За її думкою призначення "полягає в захисті прав і законних інтересів осіб, які є потерпілими від злочину; захист особи від незаконного і необґрунтованого обвинувачення, або обмеження прав і свобод. В той же час кримінальне судочинство не можна розглядати як діяльність, що має своїм завданням боротьби із злочинністю, оскільки злочинність – соціальне явище, що має різні причини і багато чинників, які їх визначають, а в кримінальному процесі мова ведеться про злочин та особу яка його вчинила. Вона пропонувала побудови структури процесу на підставі

змагальних положень таким чином, щоб особа. Яка притягнута до кримінальної відповідальності мала можливість у реалізації своїх прав. При цьому вона посилалася на побудову процесу на підставі принципу змагальності, розкриваючи його теоретичні положення, як принцип кримінального судочинства" [5. с. 64]

Новий КПК України встановив положення структури процесу за змагальними засадами, згідно ст. 22 КПК України. Визначені нові форми процесу, за якими особа вважається невинуватою до проголошення та постанови вироку слідчим суддею. Стадія порушення кримінальної справи, згідно ст. 214 КПК України скасована. Всі заяви про вчинений злочин повинні бути зареєстровані у Єдиному реєстрі досудового розслідування. Кримінальна справа порушується відносно підозрюваної особи, яка не може бути визнана винною до постанови вироку. Судове провадження проводиться відносно обвинуваченого. Слідчий суддя визнає винною особу і тільки проголошення вироку особа є осудною.

Побудова процесу на змагальних засадах встановила новий процесуальний статус сторін, які мають рівні процесуальні права під час досудового провадження та судового розгляду кримінальної справи.

Емпірична база надає підстави стверджувати, що зміни у кримінальному переслідуванні з боку держави відносно особи, яка вчинила злочин надають свої результати. Так, за період першого кварталу 2012 року до кримінальної відповідальності було притягнуто 26 тисяч осіб, з було засуджено 4 тисячі. За перший квартал 2013 року було притягнуто до кримінальної відповідальності 5 тисяч, а засуджено 1,5 тисячі.

За перший квартал 2012 року було прийнято та зареєстровано близько одного мільйону заяв про вчинений злочин. За аналогічний період 2013 року – 5 тисяч заяв за якими порушено кримінальну справу.

Висновок полягає в тому, що кримінальний процес є порядок провадження, що визнається чинним кримінально-процесуальним законодавством, який забезпечується його виконанням як державною владою, так і його представниками слідчим, прокурором, суддею, які здійснюють кримінально процесуальну діяльність у процедурних рамках щодо встановлення обставини злочину, особи яка вчинила злочин та призначення міри процесуального покарання.

Кримінальне переслідування ведеться слідчим, прокурором для досягнення цілей кримінального судочинства, а його призначення повинно відповідати встановленню винної особи прийняття заходів щодо справедливого покарання, або відмова, від кримінального переслідування невинних, звільнення їх від покарання.

Література

1. Алексеев Н.С. Очерк развития науки советского уголовного процесса // Н.С. Алексеев, В.Г. Даев, Л.Д. Кокарев / -Воронеж. ВГУ. 1980. – 192с.
2. Альперт С.А. Возбуждение уголовного дела органами милиции. //С.А.Альперт, В.А. Стрёмовский - Х.: Из-во Харьковский юридический ин-т. 1957. -24 с.
3. Викторский С.И. Русский уголовный процесс. учебник. //С.И. Викторский/ -М.: 1997. – 310с.
4. Владимиров Л.Е. Учение об уголовных доказательствах.//Л.Е. Владимиров /- Тула. Автограф. 2000. – 235с.
5. Лушинская П.А. Уголовно-процессуальное право. //П.А. Лушинская/ -М.: Юристь. 2001. – 200с.
6. Полянский Н.Н. Вопросы теории советского уголовного процесса. /Н.Н. Полянский -М.: Госюриздат. 1956. – 134с.
7. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. //М.С. Строгович -М.: Юриздат НКЮ СССР. 1958. – 440с.
8. Слінько С.В. Теорія та практика реформування досудового розслідування //С .В.Слінько / Х.- Владимиров. 2011. -280с.
9. Томин В.Г. Острые углы уголовного судопроизводства. //В.Т. Томин / -М.: Юрид. лит. 1991. – 180с.
10. Томин В.Т. Комментарий к КПК РФ. //В.Т.Томин, М.П. Поляков., А.С. Александров/ – М.: Спарк. 2002. – 356с.
11. Янковська О.Г. Концептуальні засади функціонування і розвитку змагального кримінального судочинства // О.Г. Янковська – К. Прецедент. 2011. – 303 с.
12. Элькин П.С. Сущность советского уголовно – процессуального права //П.С. Элькин/ -Л.: ЛГУ. 1968. – 195с.